KADER

Orgaan voor functionarissen van het Humanistisch Verbond

12e JAARGANG - AUG. '69 - NR. 2/3

Verschijnt 1 x per 2 maanden

INHOUD

Diverse mededelingen 1
Rapport van de enquête bij de gemeenschappen van het Humanistisch Verbond, gehouden in februari/maart 1969 5
Erich Fromm over geestelijke gezondheid 18
De invloed van radio en televisie I 20
Aandacht voor het tijdschrift Volksopvoeding 24
Humanistisch vormingsonderwijs 25
Tot beter begrip 29
Humanistische geestelijke verzorging in ziekenhuizen en verpleeginrichtingen . . 32
Boekbesprekingen:
Mens onder controle, De kongsie der vromen 35
Uit de oratie van prof. Trimbos 36

KADER

ORGAAN VAN HET

HUMANISTISCH VERBOND

REDACTEUR: J. DE LEEDE.

ADMINISTRATIE: POSTBUS 114, UTRECHT, TELEFOON 030—24641

DIVERSE MEDEDELINGEN

1. Dit nummer van Kader verschijnt aan de late kant. Het eerste nummer van deze jaargang was eigenlijk de beleidsnota en wij hadden de indruk, dat de lezers daaraan voorlopig wel genoeg hadden. Goed en wel na het congres was er wel voldoende stof voor een nieuw nummer maar het leek de redacteur raadzaam met de verzending te wachten tot de tweede helft van augustus. Wij hopen in de loop van 1969 nog enkele nummers te kunnen laten verschijnen.

2. *Nieuwe functionarissen:*

   In de afgelopen maanden zijn verschillende nieuwe functionarissen onze gelederen komen versterken. Het zijn achtereenvolgens:
   Met ingang van 1 april 1969 *Dr. R. van Kamp* in de functie van part-time voorlichtingssecretaris. Dr. van Kamp studeerde geschiedenis aan de universiteit van Amsterdam, hij is als redacteur in dienst van het dagblad Het Parool, zijn leeftijd is 30 jaar en hij woont aan de van Heuven Goedhartlaan 242 te Amstelveen, tel.: 02964-52520.
   Eveneens per 1 april de heer *S. H. Radius* in de functie van 2e organisatie-secretaris. Hij woont: 1e Helmersstraat 20 b te Amsterdam, tel.:020-124020. De heer Radius is in het bezit van de akten m.o. pedagogiek A en B, alsmede van het candidaatsexamen pedagogiek van de universiteit van Leiden. Zijn vorige functie was die van adjunct-directeur van de Stichting Anne Frankhuis te Amsterdam. Leeftijd 51 jaar.
   In de plaats van Marie Westeneng komt per 1 augustus in dienst *Drs. E. Plieger,* socioloog, als functionaris voor het jeugd- en jongerenwerk.
   Tenslotte is op 1 mei de heer *Casper Vogel* uit Amsterdam in dienst getreden in de functie van adjunct-redacteur van Mens en Wereld (eveneens part-time). Met ingang van 1 september 1969 zal de heer Vogel Dr. Constandse opvolgen als redacteur. De heer Vogel is 23 jaar oud, hij is 2e redakteur buitenland bij het dagblad de „Gooi- en Eemlander", binnenkort zal hij deze functie neerleggen om zich te gaan wijden aan de studie van de politieke en sociale wetenschap aan de universiteit van Amsterdam.

3. *Nieuw rapport van het HISO*

   Onlangs is het rapport verschenen van het Humanistisch Instituut voor Sociaal Onderzoek van een onderzoek naar de motieven voor het opzeggen van het lidmaatschap van het Humanistisch Verbond. In dit rapport wordt een groep opzeggers vergeleken met een overeenkomstige groep lidblijvers. Omvang 51 blz. Het is voor besturen van gemeenschappen en gewesten verkrijgbaar tegen de prijs van *f* 6,— per ex. Bestellingen te richten aan het Centraal Bureau te Utrecht.

4. *Humanistische Pers — gironummer 58*
De naam van ons bekende besteladres „Het Woord van de Week' is gewijzigd in „Humanistische Pers". Het gironummer blijft no. 58. De teksten van de radiolezingen blijven gewoon verschijnen onder de kop „Het Woord van de Week".

5. *Errata beleidsnota*
In de beleidsnota waren helaas een aantal storende drukfouten blijven zitten. Voor zover deze misverstanden konden wekken bij het lezen is er een los velletje met errata gemaakt. Indien u dit niet mocht hebben kunt u het aanvragen bij het Centraal Bureau.

6. *De dokumentatiemap*
Aan het vernieuwen en aanvullen van de (blauwe) dokumentatiemap wordt nog steeds gewerkt. Het staat voor de zomermaanden bovenaan op onze werklijst. Binnenkort hopen we hierover nadere mededelingen te kunnen doen. In de afgelopen maanden is alleen een dokumentatieblad over het Humanistisch Opleidings Instituut verschenen (code 340).

7. *IHEU-congres in 1970*
In Mens en Wereld van 28 juni 1969 hebt u uitvoerige gegevens kunnen vinden over de mogelijkheden om deel te nemen aan het Iheu-congres, dat volgend jaar in Boston zal worden gehouden. Het zou fijn zijn als een grote delegatie uit Nederland dit congres zou bezoeken. Bekijk eens op welke wijze u dit zou kunnen bevorderen.

8. *Verzamelmap gesprekssschema's*
Er is een omvangrijke map gesprekssschema's (met schema's die zijn samengesteld door Schonk èn de schema's die eerder in Kader zijn gepubliceerd) beschikbaar voor alle gespreksleiders. Op aanvraag gratis verkrijgbaar bij het Centraal Bureau.

9. *Enkele veranderingen in de taakverdeling*
Zoals op blz. 33 van dit nummer nader is uiteengezet, is — in overleg met de betrokkenen — enige verandering aangebracht in de taakverdeling van enige functionarissen. Kort samengevat ziet deze taakverdeling er thans als volgt uit:
C. H. Schonk: hoofd geestelijke verzorging in de ziekenhuizen en het ziekenbezoek.
C. J. v. d. Hulle: regionaal geestelijk raadsman in het Waterweggebied èn hoofd geestelijke verzorging in de arbeiderskampen.
S. H. Radius: landelijke begeleiding van *al* het gespreksgroepenwerk.

10. *De gespreksgroepen voor buitenkerkelijken*
De zorg voor de gespreksgroepen voor buitenkerkelijken, tot voor kort onder de hoede van Schonk, is overgedragen aan de gemeenschappen mèt het door Schonk gevormde corps gespreksleiders. De besturen van de gemeenschappen kunnen in overleg met de gespreks-

leiders bepalen welke gespreksgroepen zij zullen organiseren. De afzonderlijke benoeming van gespreksleiders voor gespreksgroepen voor buitenkerkelijken door het hoofdbestuur komt hiermede te vervallen. Alle gespreksleiders worden voortaan benoemd door de besturen van de gemeenschappen, waarbij de 2e organisatiesecretaris van advies kan dienen.

11. *Huishoudelijk Reglement*

Het congres van mei jl. heeft de volgende wijzigingen resp. aanvullingen in het huishoudelijk reglement aangebracht:
art. 16 sub 2 gewijzigd: „Ieder lid stelt zelf vast welk bedrag aan contributie hij zal betalen. Daarbij geldt een minimum van *f* 15,— per jaar en als richtlijn een half procent van het inkomen."
art. 5 sub 2 aanvulling: „Voordracht daartoe wordt gedaan door het hoofdbestuur. De in art. 12 sub 1a en 1b genoemde leden hebben het recht tot vier dagen voor de datum waarop de verkiezing zal plaats hebben, schriftelijk tegencandidaten te stellen".
art. 12 sub 2 aanvulling: „Bij tussentijdse vacatures vult de Verbondsraad zichzelf aan. Voor de in dit artikel sub 1a genoemde groep wordt de voordracht gedaan door het bestuur van het betreffende gewest of federatie. Voor de sub 1b genoemde groep wordt de voordracht gedaan door het hoofdbestuur."

12. *Vacature Verbondsraad*

Mr. A. Katan uit Bilthoven heeft bedankt voor het lidmaatschap van de verbondsraad.

13. *Gemeenschap Tiel*

De gemeenschap Tiel is enkele maanden geleden opgeheven. Onder het geringe aantal leden bleek niemand bereid een bestuurstaak op zich te nemen.

14. *Herbenoemingen functionarissen*

Tot dusver was het gewoonte alle vrijwillige, benoemde functionarissen zoals de geestelijk raadslieden, leidsters ziekenbezoek, enz., elk jaar opnieuw een schriftelijke benoeming te zenden. Dat gaf op het Centraal Bureau nogal veel werk, dat niet strikt noodzakelijk leek. Daarom is de jaarlijkse herbenoeming afgeschaft, hetgeen niet wegneemt, dat de benoemingsprocedure als zodanig (dus bij eerste benoeming) blijft bestaan. Wel wordt elk jaar een nieuwe verzamellijst van functionarissen opgemaakt, zodat precies bekend is wie nog in functie zijn. Mensen, die hun functie neerleggen, dienen hun legitimatie in te leveren.

15. *Erasmushuis*

Het Erasmushuis te Utrecht wordt in de komende maanden opgeknapt. „Dat was hoog tijd" zullen velen zeggen. De zalenverhuur aan derden is beëindigd, het gehele gebouw wordt voor kantoor- en vergaderruimte in gebruik genomen door het verbond.

16. *Kader*

Wij verzoeken u het blad Kader te lezen, te bespreken en te bewaren.

17. *Belangstellenden*

Zoals u zult weten werd tot voor kort aan ieder, die aan het Centraal Bureau om inlichtingen vroeg, een serie van vijf achtereenvolgende brieven met informatie toegezonden. Bij nader inzien leek dat wat veel van het goede en daarom is het getal van vijf terug gebracht tot drie. Een model van de nieuwe serie van drie brieven is ter kennisname aan de gemeenschappen gezonden. Bovendien krijgt niet iedere vrager meer het standaard pakket. Als uit de vraag blijkt, dat er aanleiding is een speciale brief te sturen, wordt deze brief tegenwoordig geschreven door de heer J. Andriesse.

18. *Folder Humanisme*

De in jaunari jl. verschenen (rode) folder over humanisme en H.V. is door de gemeenschappen veel gebruikt. In mei waren we al door onze voorraad van 10.000 ex. heen en moest er een herdruk komen. In de herdruk hebben we enige wijzigingen aangebracht: de kleur wordt groen en op verzoek van enige gemeenschappen wordt het formaat iets smaller, waardoor de folder in een gewone enveloppe past. Ook in de tekst zijn enige veranderingen aangebracht.

19. *Aanmeldingsformulier lidmaatschap*

Door de verandering in de contributiebepaling moest het aanmeldingsformulier worden herdrukt. Wilt u alle oude formulieren, die u nog in voorraad hebt, meteen even weggooien? De gemeenschappen krijgen een voorraadje van de nieuwe formulieren toegezonden, die wij binnenkort allemaal weer ingevuld hopen terug te zien.

20. *Organisatiesecretaris*

Tenslotte is de organisatiesecretaris J. de Leede verhuisd naar Soest. Voorlopig in een tijdelijk verblijf, over enige maanden in een echt huis. Wilt u alle post voor de Leede tot nader bericht zenden aan het Centraal Bureau te Utrecht, gaarne met vermelding van zijn naam?

RAPPORT VAN DE ENQUETE BIJ DE GEMEENSCHAPPEN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND GEHOUDEN IN FEBRUARI-MAART 1969.

Bij de bespreking van de reeds bekende nota over het werk van de gemeenschappen en gewesten (zie beleidsnota blz. 57) werd in de verbondsraad de wens uitgesproken meer inzicht te verschaffen in de praktijk van het werk van de gemeenschappen en de daarbij naar voren komende problemen. Aangezien ook het hoofdbestuur van mening is, dat er veel aandacht besteed dient te worden aan het tot ontplooiing brengen van het plaatselijke werk werd eind 1968 een commissie ingesteld, die zich in het bijzonder met de gemeenschappen zal bezig houden. Tot leden van deze commissie werden benoemd: C. Brink, drs. E. W. Hommes, drs. F. P. Janzen, prof. dr. G. A. Kooy, J. de Leede en mr. A. Warburg.

De commissie begon haar werkzaamheden met het houden van een enquête bij de gemeenschappen, waarvan u de resultaten hieronder vindt weergegeven.

Ontvangen en verwerkt werden 66 ingevulde enquêteformulieren, in totaal omvattende 89% van het ledental van alle gemeenschappen.

Het enquêteformulier werd niet terug ontvangen van de gemeenschappen: Amsterdam-Amstel, Assen, Bilthoven, Brunssum, Gorredijk, Den Haag-noord, Heerenveen, Heerlen, Hilversum, Krimpen a/d IJssel, Nwe Niedorp en Ooststellingwerf.

Op enkele uitzonderingen na was de kwaliteit van de beantwoording in het algemeen goed tot zeer goed.

Het rapport bestaat uit drie delen:

A. Gegevens omtrent de besturen,
B. Gegevens omtrent de gemeenschappen en
C. Volledige weergave van uitvoerige antwoorden op de vraag: „Wat zijn, volgens uw ervaringen, de redenen van de geringe groei van het H.V.?"

A. Gegevens omtrent de besturen

Tabel 1. Leeftijden van de bestuursleden:

geboren tussen:	leeftijden:	aantal bestuursleden:	%
1891—1900	78—69 j.	26	6%
1901—1910	68—59 j.	91	22%
1911—1920	58—49 j.	102	24%
1921—1930	48—39 j.	110	26%
1931—1940	38—29 j.	72	17%
1941—1950	28—19 j.	20	5%
	totaal:	421	100%

Uit deze cijfers blijkt, dat ongeveer de helft van het totale aantal bestuursleden ouder is dan 50 jaar. In vergelijking met de leeftijdsopbouw van het totale ledental is de leeftijdsopbouw van het corps bestuursleden

aanzienlijk gunstiger dan de leeftijdsopbouw van het gehele verbond. Toch moet worden opgemerkt dat het aantal jonge bestuursleden (geboren na 1940) beslist te gering is. Deze groep is namelijk van groot belang voor het vinden van een aansluiting bij de jonge generatie. Uit de cijfers blijkt, dat er nog minstens 60 jonge bestuursleden nodig zijn.

Tabel 2. Beroepen van de bestuursleden:

beroepsgroepen:	
technisch-leidinggevend (incl. Ir's)	44
technisch-uitvoerend	36
commercieel-leidinggevend	14
commercieel-uitvoerend	3
administratief-leidinggevend	25
administratief-uitvoerend	35
zelfst. winkelier/ambachtsman	6
leraar	36
onderwijzer	25
hoofdambtenaar (incl. soc.wet.med.)	21
ambtenaar	37
arts	7
maatschappelijk werker(ster)	8
student	3
journalist	2
gepensioneerd (geen)	7
huisvrouw	111
totaal	420

In bovenstaande opstelling valt direct op, dat er weinig zelfstandige middenstanders en beoefenaren van de vrije beroepen in onze besturen zitten en geheel geen agrariërs.

Van de niet-zelfstandigen hebben er 140 een hogere, leidinggevende functie en 146 een midden- of lagere positie. Goed vertegenwoordigd zijn de beroepsgroepen: techniek (80), administratie (60), onderwijs (61) en ambtenaren (58).

Het totaal aantal vrouwelijke bestuursleden (incl. 111 huisvrouwen) bedraagt 160, dat is 38% van het totaal.

[1]) De totaalcijfers van de verschillende tabellen zijn niet geheel gelijk omdat niet steeds alle vragen zijn beantwoord.

Tabel 3. Hoelang is men reeds lid van het bestuur?

aantal jaren	aantal best.leden	in %
0	34	8
1	89	22
2	66	16
3	49	12
4— 6	69	17
7— 9	40	10
10—12	22	5
13—15	18	4
16—20	27	6
totaal	414[1]) =	100%

Uit deze tabel blijkt duidelijk, dat er een goede doorstroming is van nieuwe bestuursleden, 58% van de bestuursleden is pas drie jaar of korter lid van het bestuur.

Dit plaatst ons wel voor de noodzaak extra aandacht te besteden aan de informatie van een groot deel van ons bestuurskader. We kunnen niet voldoende meer teren op informaties en diskussies, die langer dan ongeveer vijf jaar oud zijn.

Uit de verzamelde gegevens vloeien overigens weer verdere vragen voort:

— Hoeveel „dienstjaren" maken bestuursleden gewoonlijk?
— Geschiedt de opvolging gelijkmatig of heeft er juist de laatste jaren een versterkte aflossing van de wacht plaatsgevonden?
Een te snelle doorstroming is ook niet gewenst.
— Wat zijn precies de motieven van mensen om een bestuursfunctie op zich te nemen?
— Wat zijn precies de motieven om een bestuursfunctie neer te leggen?
— Waar zoeken we bestuursleden?

Naar deze vragen zal verder onderzoek moeten plaatsvinden.

Tabel 4. Hoelang zijn de voorzitters, secretarissen en penningmeesters reeds lid van het bestuur?

aantal jaren	voorz.	secr.	penningm.
0	3	4	1
1	9	15	11
2	14	13	12
3	10	3	10
4— 6	9	14	11
7— 9	8	5	7
10—12	5	3	6
13—15	4	2	6
16—20	2	5	—
	64	64	64

Wij zien hier, dat 55% van de leden van de dagelijkse besturen drie jaar of korter lid is van het bestuur. Aangezien hier is gevraagd naar de lidmaatschapsduur van het bestuur en niet hoelang men reeds voorzitter, enz., is, wijzen deze cijfers er op, dat er onvoldoende doorstroming is binnen de besturen in hun geheel naar de functies van voorzitter, secretaris en penningmeester. Ook hier rijst weer de vraag wat daarvan de oorzaken zijn. De meest gewenste toestand is, dat aan het bereiken van de centrale functies enige jaren gewoon bestuurslidmaatschap vooraf gaan.

Tabel 5. Cumulatie van functies BINNEN het verbond.

65 bestuursleden van gemeenschappen (d.i. 15% van het totaal) bekleden naast hun bestuursfunctie nog één andere functie in het verbond, 8 bestuursleden bekleden nog twee andere functies.

Deze functies zijn de volgende:

lid verbondsraad	16
lid gewestelijk bestuur	15
geestelijk raadsman	11
bestuurslid hum. bejaardenteh.	11
gespreksleider	10
spreker	5
vormingsleider hvo	4
lid bestuur jongerengroep	3
lid commissie Socrates	2
lid hoofdbestuur	1
	80

Van een te grote cumulatie van functies is blijkens deze cijfers geen sprake.

Tabel 6. Cumulatie van functies binnen èn buiten het verbond.

110 bestuursleden van gemeenschappen bekleden naast hun bestuursfunctie nog één andere functie binnen of buiten het verbond.

42 bestuursleden bekleden nog twee andere functies binnen en/of buiten het verbond,

26 bestuursleden hebben nog drie andere functies en 6 bestuursleden vier. In totaal hebben 184 bestuursleden naast hun bestuurslidmaatschap nog één of meer andere functies.

De aard van de funkties buiten het verbond is als volgt:

cultureel werk	75
sociaal werk	57
politiek	22
vak- of beroepsvereniging	15
bestuurslid Humanitas	14
schoolbestuur/oudercommissie	14
sportvereniging	11
	208

Uit deze cijfers blijkt, dat er te weinig persoonlijke verbindingslijnen lopen tussen de besturen van onze gemeenschappen en het plaatselijke werk van politiek en vakbeweging. Mogelijk kan daar wat meer aandacht aan worden besteed.

Tabel 7. Aantal bestuursleden per gemeenschap.

aantal bestuursleden	aantal gemeenschappen
3	1
4	8
5	15
6	8
7	11
8	8
9	6
10	3
11	2
12	1

B. Gegevens omtrent de gemeenschappen.

In *vraag 1* op formulier B werd gevraagd naar de *ledenmutaties* in 1967 en 1968. Uit vergelijking van de opgegeven cijfers met die van het jaarverslag blijkt, dat de opgegeven aantallen onvolledig zijn.

De verschillen zijn nl. aanzienlijk groter dan kan worden verklaard uit het ontbreken van de cijfers van 14 gemeenschappen. Uit de gegeven cijfers blijkt overigens, dat er 27 gemeenschappen zijn met een jaarlijkse ledenaanwas (d.w.z. geheel nieuwe aanmeldingen) van meer dan tien en 15 gemeenschappen met jaarlijks meer dan tien bedankjes. Het zal niemand verwonderen dat deze hogere mutaties alleen voorkomen bij de grotere gemeenschappen in de grote en middelgrote steden tot en met plaatsen van een omvang als Zeist en Zutphen. Waar in de meeste gemeenschappen weinig wordt gedaan aan aktieve ledenwerving zou het interessant zijn nader te onderzoeken waar spontane ledenaanwas precies vandaan komt.

Enige gegevens hieromtrent zijn te vinden in het rapport van het Hiso dd maart 1969 van een onderzoek naar de redenen van bedanken en in de enquête van de gemeenschap Amsterdam-tuinsteden-west, opgenomen in Kader 1968 blz. 109.

Vraag 2. luidde: „Beschikt u over een *organisatie-schema* van uw gemeenschap? (D.w.z. een overzicht van de verschillende commissies en enkele personen met een bepaalde taak, waarbij een duidelijke taakomschrijving, en hun verbindingslijnen met welk lid van het bestuur?)

Deze vraag werd door 12 gemeenschappen met „ja" beantwoord.

Te oordelen naar de omvang en verscheidenheid van de werkzaamheden kan worden gezegd dat er nog 26 andere gemeenschappen zijn, waarvoor het ook van belang zou zijn over een organisatie-schema te beschikken.

In *vraag 3* werd gevraagd naar de werkzaamheden, die in elke gemeenschap worden verricht alsmede naar het bij de organisatie en uitvoering van deze werkzaamheden betrokken aantal personen. De ontvangen gegevens leveren het volgende overzicht op:

Tabel 8. Soorten activiteiten, die in de gemeenschappen worden verricht, in aantal malen, dat zij voorkomen, alsmede het aantal bij de uitvoering en organisatie betrokken personen. (geen deelnemers) (Totaalcijfers voor 66 gemeenschappen)

soort activiteit:	aantal keren genoemd	totaal aantal uitvoerende personen
bijeenkomsten met sprekers	56[1])	203[1])
gespreksgroepen	40	92
cursussen	5	10
informantenwerk	34	91
hum. vormingsonderwijs	25	64
boeken- en brochureverkoop	41	44
persoonl. geestelijke verz.	47	104
jongerenwerk	16	26
vertegenwoordigingen	50	218
contactbezoek	47	218
eigen krantje	30	66
ziekenbezoek	56	142
bejaardenbezoek	42	160
uitvaartverzorging	19	28
speciale groepen	13	31
hum. bejaardentehuis	25	65
enquête	11	(94)
Totalen	457	1550

Het zal duidelijk zijn, dat het getal van 1550 groter is dan het aantal uitvoerende personen. Een aantal personen voeren nl. meerdere taken uit.

In *vraag 4* werd gevraagd: „Hoeveel leden nemen actief deel aan de werkzaamheden van de gemeenschap?" De totaaltelling van de opgegeven aantallen leverde een aantal op van 1150. Dat is 9% van het totale ledental van de geënquêteerde gemeenschappen.

Vraag 5: „Heeft uw bestuur een *beleidsplan* vastgesteld aan welke activiteiten minder en aan welke meer aandacht moet worden besteed en welke geheel nieuwe taken in de naaste toekomst ter hand moeten worden genomen?"

31 gemeenschappen beantwoordden deze vraag bevestigend. Een specificatie van de antwoorden levert het volgende overzicht op:

[1]) Dit betekent, dat in 56 gemeenschappen regelmatig openbare bijeenkomsten met een spreker worden georganiseerd en dat in deze 56 gemeenschappen in totaal 203 personen werkzaam zijn bij de organisaties van deze bijeenkomsten. Dat is gemiddeld vier per gemeenschap.

Tabel 9.

	aantal malen genoemd:
Minder aandacht besteden aan:	
bijeenkomsten met spreker	11
advertenties	1
formele contacten	1
ledenwerving	1
bejaardenbezoek	1
Meer aandacht besteden aan:	
contactbezoek	9
zieken- en bejaardenbezoek	7
gespreksgroepen	7
vormgeving van de bijeenkomsten	4
informantenwerk (ledenwerving)	16
publiciteit	1
stichting bejaardentehuis	1
uitvaartverzorging	3
contacten met andersdenkenden	1
geestelijke verzorging	2
h.v.o.	2
brochureverkoop	2
jongerenwerk	1
aktiviteiten v. d. leden	1
Nieuw ter hand nemen:	
gespreksgroep voor buitenkerkelijken	1
bijeenkomsten samen met anderen	1
verwerven eigen huis	1
zieken en bejaardenbezoek	2
contacten met de overheid	1
contacten met andersdenkenden	1
contactbezoek	1
gespreksgroepen	2
h.v.o.	3
openbare bijeenkomsten met spreker	1
jongerenactiviteiten	2
uitvaartverzorging	1
L.M.-bureau	1
enquête	1
cursus	1

Tabel 10. Wat zijn, volgens uw ervaringen, de redenen van de geringe groei van het H.V.?

antwoorden:	aantal malen genoemd:
te moeilijk, te intellectueel	22
afkeer van binding en organisaties, individualisme	18
het HV spreekt te weinig aan, levert niets op	14
de contributie	13
te vaag, ontbreken van een duidelijke visie	12
algemene onverschilligheid voor geestelijk leven	9
te geringe activiteit van de leden (leeftijd)	9
te weinig actieve ledenwerving	5
te onbekend	4
geringe strijdvaardigheid, mede veroorzaakt door de humanisering bij andersdenkenden. Niet nodig meer	4
door de TV een geringer bezoek van bijeenkomsten	1
de jongeren hebben meer belangstelling voor politiek	1
ontbreken van een eigen gebouw	1
ontbreken van een fulltime functionaris t.b.v. de gemeenschap	1
te weinig kwalitatief goede inbreng van de leden	1
er zijn zo veel mogelijkheden om ergens actief te zijn	1
veel ex-kerkelijken toch nog sterk religieus	1
te besloten groepje	4

Deze vraag werd beantwoord door 53 gemeenschappen.

In de bovenstaande beknopte samenvatting geven de cijfers aan welk gewicht aan de verschillende genoemde factoren moet worden toegekend. Samen met de hierna volgende beschouwingen beschikken wij hiermede over waardevolle gegevens, die zorgvuldige nadere overweging verdienen als wij ons gaan richten op de vraag: hoe kunnen wij de groei van het H.V. bevorderen?

C. Volledige weergave van uitvoerige antwoorden van gemeenschappen op vraag no. 6: „Wat zijn, volgens uw ervaringen, de redenen van de geringe groei van het H.V.?"

Alkmaar.

In de eerste plaats, de algemene onverschilligheid.

In de tweede plaats, het feit dat nog steeds te weinig leden bereid zijn deel te nemen aan het *praktische* gemeenschapswerk. Naar onze mening zou de groei van het H.V. groter kunnen zijn, als een „gemeenschap" ook werkelijk een *gemeenschap* was.

Enige jaren geleden is bij een enquête in Heiloo gebleken dat ruim de helft van het aantal in Heiloo wonende leden lid van het H.V. was omdat ze lid wilde zijn van de landelijke organisatie van het H.V.

De „gemeenschap" had dus bij deze leden niet zoveel waardering. Deze leden, en zo is het ook in Alkmaar, Bergen en Schoorl, doen dus niets aan de opbouw van de gemeenschap. Intensiever contactbezoek, indien mogelijk, zou misschien verbetering kunnen brengen.

De Bevelanden.

In een kleine, niet zo actieve gemeenschap als de onze wordt plaatselijk weinig aan practisch werk gedaan. De mensen zien dus weinig gebeuren.

Voor sommige mensen is het een bezwaar, dat de groep zo'n besloten karakter heeft. Daaraan is in zo'n kleine gemeenschap haast niet te ontkomen. Het groepje trouwe leden kent elkaar zo goed, dat een nieuweling zich, ook op een openbare bijeenkomst, vlug buitengesloten voelt. Toevalligerwijs is mij b.v. bekend, dat een lid uit onze gemeenschap wel eens een bijeenkomst in Middelburg bijwoont, maar niet in Goes, omdat „iedereen iedereen daar zo goed kent".

In het nog conservatieve, christelijke Zeeland zijn er mensen, die bang zijn klanten of leerlingen te verliezen.

Beverwijk.

1. Gebrek aan onmisbaar aantal „bezielde" leden om op ledenwerving uit te gaan.
2. Geringe geneigdheid zich aan te sluiten bij verenigingen, die geen zichtbare baten opleveren.
3. Geringe geneigdheid om zich aan te sluiten bij levensbeschouwing, die niet in alle onderdelen klopt met de eigen visie (b.v. anti-militairisten, partijmensen enz.)
4. Te hoge verwachtingen bij toetreden, waardoor teleurstelling en bedanken.
5. Angst voor „geleerdheid", die t.a.v. sommige brochures en b.v. sommige delen van de beleidsnota (zie b.v. blz. 11) o.i. niet ten onrechte is.

Eindhoven.

Persoonlijke reacties.

I Financiële redenen, vooral de sluipende en soms hollende inflatie leidt tot bedankjes van ouderen.
Onvoldoende inzet van de bestaande leden.

II Het H.V. heeft, in het algemeen gesproken, de mensen te weinig „konkreets" te bieden; daarom blijft het lidmaatschap teveel beperkt tot een in deze richting stuk *bewust* denkende, selecte groep.
Dit „konkreet" iets te bieden hebben doet zich voor bij jongeren, die het vormingswerk in het leger actief hebben meegemaakt.
Zo zal m.i. ook de sterke verbreiding van het H.V.O. sterk stimulerend werken.
Daar waar het H.V. zich direkt voelbaar heeft gemaakt t.o.v. personen, zal het weerslag vinden, anders maar in geringe mate.

III 1. Mensen, die zich uit een kerkgemeenschap hebben losgemaakt m.a.w. die een binding verbroken hebben, zullen zich niet zo gemakkelijk *opnieuw* binden.
2. Humanisten (die nog geen H.V. lid zijn) hebben een kritische instelling (dat poneren wij altijd) en neigen tot individualisme — sluiten zich niet gemakkelijk bij een organisatie aan.
3. Ondanks het feit, dat de naam H.V. bekend raakt en wij zelf langzamerhand het gevoel hebben, dat iedereen er nu wel van zal

weten, zijn er nog *heel veel* mensen die er nog nooit van gehoord hebben of er iets vaags over weten.

IV a. De personen tot welke het H.V. zich richt zijn (of vinden zich) per definitie kritisch, niet gebonden aan traditie, hebben weerzin tegen het ondergebracht worden in een hokje.

b. Van die personen worden velen afgeschrikt door de hoogte van het intellectuele niveau van de informatie stromen.*) Het is voor mij zeer de vraag of dit (na slechts 20 jaar) al anders kan. Dit is m.i. HET PUNT waarop aanmerkelijk knappere lieden dan ik zich eens zouden moeten werpen. Of zich *weer* zouden moeten werpen.
(a + b: Beleidsnota punt 5, 7)

c. Misschien doen we het voor de meeste mensen niet alleen te intellectueel maar ook te mooi, te lief.

d. De contributieregeling die afschrikt.

e. De vicieuze cirkel van het H.V.: te weinig leden, te veel taken, te weinig succes, te weinig leden.

*) en wellicht de grote verscheidenheid aan informatiestromen.
Opm. geschreven vóór ontvangst van de beleidsnota.

Groningen.

Het ontbreken van een eigen gebouw.
Het ontbreken van meer hoofdbestuurlijke steun bij gebouwen van
a. bureau levens- en gezinsmoeilijkheden
b. vormingsonderwijs
(papier en plannen genoeg, maar geen mensen)

Het ontbreken van een betaalde functionaris voor ledencontact en contact met andere instellingen, tevens voor plaatselijke propaganda, enz. geld-inzamelingen, enz.

Te veel te oude leden, zodat voor uitbouw = zwaar werk, weinigen beschikbaar zijn

Te weinig industriëlen, professoren en zelfs gegoede middenstanders, zodat meestal kwijnende groepjes

Te weinig agressie meer in de goede zin:
vergelijk — ieder kent en hoort en weet van
Rode Kruis
SUS-loten
Ajax
Rome
wie kent - H.V. - Steunfonds - Vormingsonderwijs - Utrecht?
hier is op 1 na de grootste gemeenschap, zonder een vertegenwoordiging in de gemeente-raad (onze gemeente is voor 45% buitenkerkelijk)

Den Haag-West.

De Humanistische levensbeschouwing spreekt zonder dat men in het werk betrokken is te weinig aan als belangrijk voor het dagelijks leven. Het wordt als te theoretisch en te veel als hetzelfde wat de Kerk wil bieden gevoeld en daar heeft men genoeg van. Het vraagt persoonlijke inzet voor naar het lijkt twijfelachtige waarden waarvan men de resultaten niet direkt ziet of helemaal niet omdat ze te veel op lange termijn verwacht kunnen worden. Alleen concrete resultaten (Bejaardentehuis) spreken

kennelijk aan en die liggen nu eenmaal niet op het terrein dat het H.V. bestrijkt.

Naar mijn mening behoeft dit geen reden te zijn om niet vol te blijven houden, daarvoor is het doel dat het H.V. zich stelt te belangrijk. Hoe belangrijk, dat zal misschien nog eens blijken als men nog meer vrije tijd krijgt waardoor bezinning op eigen levensbeschouwing belangrijker zal worden gevoeld. Bovendien zal het werk meer op de individuele personen en kleine groepjes dan op grote groepen gericht moeten zijn om wezenlijk het doel te bereiken en dat kan geen grote verwachtingen wekken voor een snelle groei. Op den duur geeft het misschien een sneeuwbaleffect maar voorlopig is dit nog niet te verwachten.

Den Haag-Zuid.

1. Het Verbond biedt weinig konkrete diensten aan de mensen, die lid zouden kunnen worden.
   Een uitzondering hierop vormen de nieuwe leden, die ouder zijn dan 65 jaar (meer dan de helft van de aanmeldingen). Zij dingen naar een plaats in een *bejaarden centrum.*
2. De geestelijke achtergrond van het humanisme en van het Humanistisch Verbond is te moeilijk om door de (ongeschoolde) leden te worden uitgelegd aan belangstellenden.
   De brochures en tijdschriften zijn niet gericht op een groot publiek. Van de radiolezingen en de televisieuitzendingen gaat weinig werfkracht uit!
3. Door velen wordt de contributie te hoog geacht.
   De morele verplichting een op het inkomen gebaseerde contributie te betalen vormt een belemmering voor diegenen die nog van veel andere vereniging en instellingen lid zijn.
4. De geestelijke luiheid en de geringe belangstelling voor het maatschappelijke en het verenigingsleven.
   Men wil wel vrijblijvend nu en dan aan iets meedoen, maar vooral geen bindingen en verplichtingen.
5. Het onvermogen van de bestuursleden om voortdurend — praktisch zonder stimulans en respons van de meeste leden — met enthousiasme tijd en ideeën op te brengen ten behoeve van het Verbond. Er zijn te weinig werkelijk toegewijde medewerkers.

In de gemeenschap *Haarlem* komt dit m.i. door:

a. veel leden (100) boven de 70 jaar, dus weinig mobiliteit.
b. de leden voelen en zien niets strijdbaars meer. Het H.V. is erkend en bekend.
c. Haarlem is een behoorlijk grote stad waar op ieder gebied iets gebeurt. De mensen hebben dus veel keuze-mogelijkheden. Zelfs de actieve mensen in onze gemeenschap kunnen soms op een bijeenkomst of op een vergadering niet komen, daar hun aanwezigheid ergens anders nog meer verlangd wordt.
d. In een grote plaats wonen de leden her en der verspreid. Moeilijk om contacten te leggen en te onderhouden. Voor de mensen zelf is het ook moeilijk om elkaar persoonlijk te leren kennen.
   En . . . het lijkt wel of de mensen weinig behoefte hebben om iets samen met anderen te doen of te beleven. (daarom gaat iedere vereni-

ging op het ogenblik vrij slecht).

Middelburg.

Een humanist heeft over het algemeen geen behoefte aan geestelijke bijstand in groepsverband.

In Zeeland zijn veel mensen op jongere leeftijd door ouders gedwongen kerkelijke bijeenkomsten bij te wonen. Na veel strijd met hun ouders en familie hebben zij deze vorm van geestelijke bijstand de rug toegekeerd. Zij hebben een eigen mening en een eigen levensbeschouwing gevormd en hebben geen behoefte bij een bepaalde geestelijke groep te behoren.

Hun kinderen geven zij geen geestelijke leiding betreffende geestelijke zaken, zodat ook bij de jeugd geen behoefte aanwezig is om zich geestelijk met een bepaalde groep te binden.

Nijehorne.

Daar zullen wel verschillende redenen zijn.

De sport is ook wel een oorzaak naar mijn mening. Daarin voelt de mens zich in de massa opgenomen en behoeft als toeschouwer weinig zelf te denken. Ook zien de meeste mensen in de toekomst niet veel goeds daarom willen ze zich geen zorgen meer maken, veranderen kan je er toch niets aan, dus pluk de dag.

Vroeger hadden velen een ideaal, thans nog zeer weinigen. Daardoor lijkt alles erg somber en hopeloos. Hierin verandering te brengen lijkt een zware opgaaf, hoewel ik het persoonlijk van een levensbelang acht.

Oss.

1. „Vaagheid".
   De beginselverklaring is duidelijk, de uitleg wat flexibel Voor geinteresseerden is het weinig duidelijk wat er van ze verwacht wordt of wat ze „terugkrijgen" voor hun lidmaatschap. Te weinig houvast.
2. Taalgebruik.
   Het taalgebruik in publicaties van het H.V. (b.v. institutionalisering, geoveraccentueerd). Velen voelen zich niet thuis bij het H.V. omdat dit taalgebruik te moeilijk is. Enkelen daarentegen achten dit nog „dom" gepraat.
3. Contributie.
   De contributieschaal gekoppeld aan het salaris schrikt mensen af. (geheimzinnigheid over inkomen, valse schaamte e.d.).
4. Exkerkelijken.
   Maar enkelen van de velen die de kerk verlaten, zoeken het H.V. Meesten blijven wel sterk religieus maar niet gebonden aan enig kerkgenootschap.

Velsen.

De vaak onduidelijke en weinig inspirerende wijze waarop doel en streven van het H.V. worden uitgedragen.

Het lijkt alsof de hiervoor benodigde energie en financiën verbruikt worden voor het samenstellen, instandhouden en uitbreiden van een hoeveelheid instellingen, functies, commissies, stichtingen etc. met de daaraan verbonden papierwinkels, die eerder verlammend dan activerend werken.

Men vraagt wel eens: „Is het H.V. een geestelijk vormende beweging of een soort hobby-club voor grage schrijvers, praters en bureaulisten?"

Winschoten.

1. Het is velen te duur. Velen vinden het allemaal prachtig, maar het moest niks kosten. Vooral de Groningers willen graag in concreto iets voor hun geld terug.
2. Voor de „gewone man" te moeilijk.
   Lezingen, brochures en ook informatiebrieven en „Mens en Wereld". Er moet iets komen, dat een kind van 10 jaar kan begrijpen.
3. In het H.V. heeft in vele gemeenschappen de „maatschappelijke middengroep" de overhand. Dan voelen de zg. „arbeiders" en de zg. „notabelen" zich er niet thuis (althans in een klein stadje als Winschoten) met zijn standen en standjes.

   Onze groep b.v. telt: 2 maatschappelijke werkers
   8 onderwijzers en leraren
   2 chefs van dienst
   1 kantoorbediende

   maar geen ènkele: boerenarbeider
   melkboer
   bankwerker
   huisschilder
   kruidenier

   en ook geen ènkele: arts
   notaris
   directeur van de kweekschol
   fabrieksdirecteur
4. Bij een kerk behoor je automatisch door geboorte.
   Van een vereniging wordt je lid uit bewuste overwegingen.

Zandvoort.

Men voelt te weinig de noodzaak van een binding, veel hum. denkenden hebben voor zichzelf geen behoefte aan binding en zien de hoofdzaak van die binding om naar buiten te kunnen optreden, niet in. Daarbij komt dat de middelen tot propaganda de mensen zeer weinig aanspraken, de voorbeelden zijn te weinig concreet en het geheel grijpt veel te hoog. Men wil wel graag in gewone bewoordingen en met nuchtere voorbeelden te weten komen wat nu eigenlijk het streven van het H.V. is Alleen het Woord van de Week spreekt heel veel mensen aan, dat begrijpt men, dat „zegt" iets, geeft de mensen te denken, men praat er met elkaar over. Bij de ledenwerving hoort men dit steeds weer.

Ook bij de bestuursleden spreekt men er over dat de circulaires, en kennisgevingen veel te moeilijk zijn gesteld, men valt in slaap bij alle hoogdravende woorden en ingewikkelde zinnen en dat wekt zoveel weerstanden dat van vrijwillig bezoek aan conferenties geen sprake meer is. De voorzitter gaat noodgedwongen, de andere bestuursleden weigeren steeds weer.

Wanneer er al goed propagandamateriaal wordt gemaakt, zoals de nieuwe rode folder „Humanisme" alsmede de oranje beginselverklaring, dan zijn deze van een afwijkende maat, passen in geen enkele gangbare en-

veloppe en de bijpassende enveloppe kan weer niet gebruikt worden omdat geen enkel formaat briefpapier erin past. Ook dit is niet bevorderlijk voor goede propaganda. Waarom moet het toch altijd zo moeilijk als het ook makkelijk kan?

Zwolle.

We kunnen wel het een en ander constateren, doch dit zijn geen nieuwe gezichtpunten:

1. Van de meeste bedankjes word je de ware reden van bedanken niet gewaar, ze rationaliseren een of ander gevoelsmotief. Het vragen naar de reden van bedanken wat het centraal bureau zo graag wil, heeft dan ook geen enkele zin.
2. De vrij hoge contributie schrikt ook nog wel eens af, zeker bij mensen die zo vaag weten wat het H.V. nu eigenlijk is en wil.
3. Onze eigen kinderen worden *niet* lid van het H.V. als ze volwassen zijn.
4. Op de jeugd of jongeren hebben wij totaal geen vat, niets of niemand trouwens. Ze willen zich soms wel eens inzetten voor een concrete zaak, maar laten zich niet vangen in organisatorische verbanden.
5. Over het algemeen is er weinig interesse voor levensbeschouwelijk denken. De mensen verlaten de kerken, de politieke partijen, de vakbonden bij duizenden en schreeuwen zich wild bij Ajax-Benfica. In dit klimaat leven wij. Aan de sociologen laat ik dan graag over de vraag te beantwoorden waarom het H.V. niet groeit.
6. Om de plaatselijke gemeenschappen van het H.V. uit te laten groeien zou je over een stel heel enthousiaste bestuursleden moeten beschikken met 24 uur vrij tijd per dag. Maar zowel het enthousiasme als de vrije tijd is bij velen in zeer beperkte mate aanwezig, we zijn allang blij als we de zaak zo'n beetje drijvende houden.

Persoonlijk wil ik hier nog aan toe voegen graag te willen opkomen, vechten als het moet, voor de rechten van de buitenkerkelijken; doch al dat gemeier over zieken en bejaardenbezoek, over onze geestelijke verzorging, over in de humanistische hemel gesloten huwelijken, over gepraat bij begrafenissen en crematie enz. enz. begint mij danig de keel uit te hangen. Ik heb mijn vrouw dan ook alvast opgedragen er voor te zorgen, dat bij mijn gang naar ziekenhuis, bejaardencentrum of crematorium geen onbezoldigd humanistisch priester de deur mee binnensluipt.

ERICH FROMM OVER GEESTELIJKE GEZONDHEID

De geestelijke gezonde mens is de scheppende en onvervreemde.

Hij is degene, die zich op liefdevolle wijze tot de wereld verhoudt en zijn redelijke vermogens gebruikt om de werkelijkheid objectief te benaderen,

die zichzelf een onherhaalbare individualiteit weet maar tegelijk één

voelt met zijn medemensen,

die niet aan enig irrationeel gezag onderhorig is maar bewust en bereidwillig het redelijke gezag van geweten en rede aanvaardt,

die gedurende zijn gehele leven geboren wordt en voor wie het leven het kostelijkste geschenk en zijn grootste, unieke kans is.

Laten wij daarbij niet vergeten, dat deze doeleinden der geestelijke gezondheid geen idealen zijn, die de mens moeten worden opgedrongen of die hij alleen bereiken kan door zijn „ware wezen" te overwinnen of zijn „aangeboren egoïsme" op te offeren. Het tegendeel is waar: het streven naar geestelijke gezondheid, naar geluk, harmonie, liefde en creativiteit, is elk menselijk wezen aangeboren, dat niet als een mentale of morele idioot geboren is. Geeft men hem de kans, dan manifesteren deze neigingen zich met alle kracht, zoals men in talloze situaties kan opmerken. Er zijn machtige omstandigheden en structuren nodig, om dit aangeboren streven naar gezondheid te kunnen perverteren en blokkeren. Het geloof, dat dit bederf in de mens aangeboren is, staat gelijk met zaaien in de dorre woestijn en dan te beweren, dat het zaad niet kiemen wilde.

Welke samenleving voldoen aan deze vereisten van geestelijke gezondheid, en welke structuur zou een gezonde samenleving moeten bezitten? Allereerst zou zij een samenleving moeten zijn, waarin de mens geen middel voor een buiten hem gelegen doel is maar overal en altijd een doel op zichzelf. Een samenleving, bijgevolg, waar niemand gebruikt wordt noch zichzelf gebruikt voor doeleinden, die niet betrekking hebben op de ontplooiing van zijn eigen menselijke vermogens, waar de mens het centrum van alles is en waar alle economische en politieke activiteiten ondergeschikt zijn aan de doelen van zijn zelfverwezenlijking. In een gezonde samenleving krijgen eigenschappen zoals hebzucht, zucht tot uitbuiting en overheersing of narcisme geen kans om voor groter stoffelijk gewin of voor de glorie van eigen persoonlijke aanzien gebruikt te worden. Daar beschouwt men het handelen naar eigen geweten en inzicht als een fundamentele en noodzakelijke eigenschap, opportunisme en beginselloosheid als asociaal. Daar houdt het individu zich met maatschappelijke aangelegenheden bezig zodat zij tot persoonlijke aangelegenheden worden en is zijn verhouding tot zijn medemensen in het algemeen niet gescheiden van zijn bindingen in de particuliere zone. Het is voorts een gezonde samenleving, waarin het de mens is vergund, binnen hanteerbare en aanschouwelijke dimensies te leven en te werken, om zowel een actief en verantwoordelijk lid van het gemeenschapsleven te zijn als meester over zijn eigen bestaan. Het is ook een samenleving, die menselijke solidariteit bevordert en die het haar leden niet alleen toestaat maar hen er ook toe aanspoort, om zich liefdevol met elkaar te verenigen. Een gezonde samenleving ten slotte, bevordert bij iedereen in zijn arbeid de scheppende activiteit, stimuleert de ontplooiing van de redelijkheid en stelt de mens in staat, in collectieve kunst en riten uitdrukking te geven aan zijn innerlijke behoeften.

Overgenomen uit Erich Fromm, „De gezonde samenleving", uitg. Bijleveld, blz. 208.

DE INVLOED VAN RADIO EN TELEVISIE (1)

Nog steeds heerst het oude idee van de „boodschap" — zoals in de beginjaren van de radio door de BBC is geformuleerd. Men heeft wat mee te delen en straalt dat uit door middel van radio- of televisiezender. Maar dat miskent het eigen karakter en de nieuwe functie die Stappershoef in de televisie heeft herkend: die van het oude dorpsplein, waar geen boodschap wordt gebracht, maar feiten worden getoond . . .

Het is mijn vaste overtuiging, dat de alleenspraak op het beeldscherm door een „autoriteit" steeds minder en minder effect heeft. Piet Beishuizen.

Hoe minder de politieke uitzendingen neigen naar propaganda en hoe meer zij informatie bevatten, op grond waarvan de kijker zelf kan oordelen, des te hoger is de waardering. Herman Post in DE TIJD.

Duidelijk is gebleken uit het continu- kijkonderzoek, dat de belangstelling voor uitzendingen op geestelijk gebied voortdurend geringer wordt (groot is zij nimmer geweest). De Rotterdammer.

Er gaat geen dag voorbij of er rolt wel ergens ter wereld een publicatie van de pers of de copiëermachine, die zich bezighoudt met de invloed van de radio en de televisie. Sedert enkele jaren worden permanent onderzoekingen ingesteld naar de luister- en kijkdichtheid, naar de waardering door de luisteraars en kijkers, naar de differentiatie in leeftijd, in sexe, in beroep, in beschikbare tijd, in sociale indeling. Het zijn vooral de reclamemakers die hierom vragen, want ze willen weten hoe hun geld dat ze voor de zeer dure reclame op radio en tv moeten uitgaven, het beste besteed kan worden. Vandaar dat deze onderzoekingen vooral plaatsvinden in die landen, waar de reclame tussen de programma's door komt en niet zoals in Nederland op vaste tijden, voor en ná een bepaald programma. Maar ook hier is het van belang te weten, wanneer de grootste dichtheid kan worden verwacht en of dat nu juist de mensen zijn, die voor het aangeboden produkt belangstelling hebben en potentiële kopers zijn.

Dat geldt ook voor het programma. De tijd dat wordt uitgezonden is van belang, er zijn bepaalde topuren in de luister- en kijkdichtheid. Voor de radio zijn bepaalde avonduren, waarin de tv aanstaat, bepaald funest als men veel luisteraars wil hebben. Die zitten dan voor hun tv-toestel, tenzij ze zo selectief te werk gaan ,dat ze een radio-uitzending verkiezen boven de tv. Hetzelfde geldt overigens ook voor de tv-programma's. Nog onlangs werd van de kant van de Brandpunt-leiding verklaard: „Bij de KRO hebben we Brandpunt met opzet later op de avond geplaatst en niet onmiddellijk na het journaal, zoals andere omroepen gedaan hebben. Daardoor werd onze potentiële kijkdichtheid kleiner, maar daardoor hebben we ook kijkers aangetrokken die op Brandpunt inschakelen uit een bewuste keuze".

Het blok

Omroepverenigingen zweren bij het „blok", dat wil zeggen een aantal uren achterelkaar dat men zijn programma kan uitzenden. Men heeft een grote hekel eraan onderbroken te worden, hetzij door een andere

omroep, hetzij door een uitzending van de politieke partijen of van wat men dan weinig origineel aanduidt met de naam „mini-omroepen". Dat zijn de stromingen, die van de minister enkele minuten per week of maand hebben gekregen om hun „boodschap" te brengen. Het Verbond hoort daar niet bij, dat valt er zo'n beetje tussen in. Geen omroep, geen mini-omroep, maar gelijkgesteld met de kerkgenootschappen, alleen niet in tijd.

Door die voorkeur voor het blok en natuurlijk de grote invloed van de omroepen worden mini-omroepen en HV meestal niet op wat men noemt „gunstige tijden" geplaatst. De tv-uitzendingen van het Verbond zijn vrijwel altijd laat op de avond, als er alleen nog maar het nieuws komt en soms Teleac. De radio-uitzendingen op de zondagmorgen zijn volgens de deskundigen veel gunstiger.

Wat alle omroepen willen is uit te zenden op het ogenblik dat de maximale kijk- en/of luisterdichtheid valt te verwachten. Er zijn bepaald topuren aan te wijzen, die echter toch weer afhangen van wat geboden wordt. Opmerkelijk is dat er voor wat de televisie in Nederland betreft duidelijk een tendens herkenbaar is om te kiezen en minder dan vroeger alles wat op de buis komt aan te gapen. Het nieuwtje is er nu wel af, men richt zich op andere bezigheden. Maar dit betekent nu ook weer niet, dat het aantal kijkers te verwaarlozen is. Toch blijkt uit de cijfers, dat de indruk die men heeft alsof „Iedereen kijkt" schromelijk overdreven is. In een recent onderzoek over de ontvangstmogelijkheid en het bekijken van de Duitse tv in Nederland kwam voor de dag, dat in het tijdvak van 5 tot en met 11 januari '69 de kijkdichtheid ná 19 uur voor het gehele Nederlandse publiek, dat *niet* naar de Duitse zenders keek voor beide netten Nederland 1 en 2 36% bedroeg. Met andere woorden, een derde keek en dat nog wel op een tijd die door alle omroepen als de beste wordt beschouwd.

Beoordeling HV-programma's

De radio-uitzendingen van het Verbond hadden in 1968 een gemiddelde luisterdichtheid van 3,2% (is ca. 290.000 personen van 15 jaar en ouder) en een gemiddelde waardering van 68. De waardering lag 2 punten lager dan de gemiddelde waardering voor alle programma's. De plaatsing van het radio-programma ná het veel beluisterde „Weer of geen weer" kan als bijzonder gunstig worden aangemerkt.

Bij de televisie beschikken we over de cijfers van twee uitzendingen en wel die op 11 november '68 en 16 december '68. Bij beiden bedroeg de kijkdichtheid 8%, hetgeen ongeveer 700.000 kijkers betekent. Dit is een normaal cijfers voor dit soort programma's op dat uur. De beoordeling voor het eerste programma was aan de lage kant, voor het tweede normaal. Opmerkelijk wat dat beide uitzendingen vooral bekeken werden door ouderen en personen met een laag opleidingsniveau. Bij een nadere correctie bleek niet zo zeer het opleidingsniveau een rol te spelen als wel de leeftijd, hoe hoger de leeftijd des te meer keek men.

Er waren nog enkele gegevens, maar die doen in het kader van dit artikel niet ter zake.

Invloed

Wat elke programma-maker vooral interesseert, is welke invloed zijn programma heeft gehad. De ervaring leert, dat men dit bijzonder moeilijk kan beoordelen en geneigd is te overschatten. Dat is menselijk, ieder die

wel eens voor radio heeft gesproken neemt aan dat nu ook zijn hele omgeving daarvan invloed heeft ondergaan. Het is dit probleem dat in toenemende mate onderwerp van onderzoek is, maar dat nog lang niet is opgelost.

Toch willen alle omroepen het weten. De kijk- en luisterdichtheid valt te meten al zijn de uitkomsten natuurlijk niet exact. Wie kent niet het beeld van de huiskamer waarin de tv staat, maar waar niemand aanwezig is.

Wat vooral boeiend is om te weten is, in hoeverre men door radio en televisie de meningen kan beïnvloeden. Dat is niet alleen voor de reclamemakers van belang, maar voor ieder die zich met publicatie bezighoudt. Het is ook een vraagstuk van geestelijke volksgezondheid. Hoe vaak worden we niet in artikelen en ook voor radio en televisie gewaarschuwd voor de verderfelijke invloed die tv-uitzendingen kunnen hebben op kinderen of opgroeiende jeugd. Dat het niet geheel denkbeeldig is blijkt uit het recente geval, waarbij een uitzending van de VPRO de indruk wekte dat er in Amsterdam een soort revolutie was uitgebroken en veel luisteraars naar die radio-uitzending verontrust aan het opbellen gingen. Er zijn trouwens wel meer voorbeelden bekend. Maar wat vooral belangrijk is, is om te weten of je werkelijk mensen via de radio en de tv tot iets kunt bewegen, wat ze anders niet zouden hebben gedaan. En dan niet alleen door ze zomaar feiten voor te leggen, maar ook die feiten op een bepaalde wijze te groeperen en te illustreren.

Houdingsveranderingen

Houdingsveranderingen door de invloed van massacommunicatie zijn in de Verenigde Staten voor het eerst systematisch onderzocht in 1940 in Erie County in de staat Ohio. Daarbij werd bij een aantal proefpersonen nagegaan hoe ze de felle verkiezingsstrijd via o.a. de radio ondergingen en wel van stap tot stap. Het merkwaardige was, dat de massamedia, in dit geval radio, krant en strooibiljetten — televisie was er nog niet — een veel geringer invloed had uitgeoefend dan tot dan toe werd aangenomen. Het merendeel van de kiezers had zijn mening niet gewijzigd, dat was slechts bij 5% het geval. En daarvan stond het niet eens vast dat het door de genoemde media gebeurd was, eerder door gesprekken met buren of familie.

De verkiezingsstrijd in 1960 tussen Kennedy en Nixon is tot nu toe het evenement geweest dat het nauwkeurigst werd onderzocht. Er was televisietijd op grote schaal beschikbaar gesteld, hetgeen resulteerde in de vier bekende debatten tussen beide kandidaten in september en oktober 1960. Deze debatten waren de sensatie van de verkiezingsstrijd en geschat werd dat tussen de 115 en 120 miljoen kijkers ze hebben gevolgd. Het aantal kiesgerechtigden beliep 107 miljoen.

Na de analyse van de onderzoekrapporten was er een duidelijke voorsprong voor Kennedy, 37% van de ondervraagden noemde hem als overwinnaar van de tv-debatten, 28% was voor Nixon. Het merkwaardige nu is geweest, dat bij de verkiezing Kennedy met een zeer krappe meerderheid werd gekozen, de democraten kregen 49,7%, de republikeinen 49,6%. Dit voorbeeld maakt duidelijk dat de instemming die een candidaat krijgt geen verband behoeft te houden met het later tot stand gekomen „kies-

besluit". Dat is althans de mening van dr. Hertha Sturm in een artikel over meningsbeïnvloeding door radio en televisie in het tijdschrift „Rundfunk und Fernsehen" derde kwartaal 1968. Dr. Sturm is privaatdocente in de ontwikkelings- en massapsychologie aan de universiteit van Freiburg.

In haar beschouwingen, die oorspronkelijk werden uitgesproken als oratie bij de aanvaarding van haar docentschap maakt zij ook verder een aantal zeer boeiende opmerkingen. Zo is volgens haar uit velerlei onderzoekingen gebleken dat de gedachte van een oppermachtig medium, waaraan het individu vrijwel weerloos is overgeleverd, herzien dient te worden. Gebleken is o.m. dat er intermenselijke communicatie-patronen bestaan die buitengewoon bestand zijn tegen invloeden die meningsveranderingen pogen te bewerkstelligen.

Dit betekent voor alles — en dat zou intussen een onbetwist resultaat van het Amerikaanse communicatie-onderzoek zijn — dat de keuze uit het aanbod van de massamedia vooral gemaakt wordt vanuit het standpunt van de zelfbevestiging. Er wordt gekozen voor die programma's waarvan men verwacht het er mee eens te zullen zijn. Zoals een andere onderzoeker opmerkt: „Mensen onderhouden zich in de eerste plaats met diegenen die het met hen eens zijn. De meeste politieke gesprekken — zo is gebleken — vinden plaats tussen mensen met overeenkomstige eigenschappen, tussen mensen van gelijke leeftijd, met gelijksoortig beroep of dezelfde politieke meningen en bindingen".

Mogelijkheden van beïnvloeding

Men weet nog bijzonder weinig van beïnvloeding door radio en televisie op langere termijn, want alle onderzoekingen hebben zich in hoofdzaak beziggehouden met korststondige campagnes. In Amerika wordt daarom gepleit voor onderzoekingen op lange termijn. In Duitsland heeft men bv. ontdekt, dat er wel degelijk verschil in meningen bestaat als gedurende enkele jaren een onderzoek opnieuw wordt uitgevoerd. Men heeft nl. een enquête gehouden over de vraag wie of men schuldig achtte aan het uitbreken van de oorlog in 1939 en deze enquête achtereenvolgens verricht in 1951, 1955, 1956 en 1959. De uitslagen gaven een geleileidelijke verschuiving te zien, waarbij het opmerkelijk was dat het percentage van hen die Duitsland schuldig achtten voortdurend steeg. Aangenomen werd dat deze meningsverandering voor een niet gering deel gelegen heeft in het radio-aanbod, dat geleidelijk geaccepteerd werd. Dr Sturm komt met nog veel meer voorbeelden aandragen. Men komt daarbij tot de volgende intersssante vraag: in hoeverre zullen — op lange termijn beschouwd — meningen worden beïnvloed doordat via het continue aanbod van de massamedia het communicatie- en meningsklimaat veranderen. Dat is alleen maar te constateren door waarnemingen die zich over jaren uitstrekken. Maar deze vraag houdt in, dat men niet kan verwachten onmiddellijk door de massamedia meningen te beïnvloeden, maar dat men wel door die massamedia op de lange duur een klimaat kan scheppen, waarin bepaalde opvattingen, die oorspronkelijk werden afgewezen, eventueel aanvaard worden.

Het is werkelijk fascinerend te ontdekken, dat allerlei meningen die

een gewoon mens heeft over de enorme invloed van radio en tv door de huidige onderzoekingen van de tafel worden geveegd. Men zou zeggen, meer zendtijd geeft meer invloed. Dat blijkt helemaal niet waar te zijn, want er zitten achter dat luisteren en kijken heel ingewikkelde motieven verborgen. Men kijkt wel naar een populair programma, maar niet alleen om zich te vermaken maar ook om te kunnen communiceren met anderen. Er hoe meer keuze is, des te minder zeker is men er van dat die anderen naar hetzelfde kijken en daardoor vermindert de communicatiezekerheid. Er zijn op dit gebied nog vrijwel geen onderzoekingen verricht, de enkelen die plaats vonden leverden merkwaardige resultaten op. In elk geval genoeg om al diegenen, die van mening zijn dat je maar voor radio of tv behoeft te verschijnen met je „boodschap" en dan gehoor zult vinden, van die opvatting te genezen. In een volgend artikel wil ik hierop wat verder ingaan.

Polet

Noot. *Bij de samenstelling van dit artikel werd veel gebruik gemaakt van documentatie van de Afdeling Studie & Onderzoek NRU/NTS.*

AANDACHT VOOR HET TIJDSCHRIFT VOLKSOPVOEDING

Als volgens de plannen, neergelegd in de beleidsnota, wij in de toekomst meer aandacht gaan besteden aan het humanistisch vormingswerk voor volwassenen is het dringend gewenst, dat een brede kring van ons kader zich gaat bezig houden met de algemene problematiek van het vormingswerk. Een uitstekend middel daartoe is een abonnement op het tijdschrift *volksopvoeding,* dat wordt uitgegeven onder auspiciën van het Nederlands Centrum voor Volksontwikkeling.

Om u een beeld te geven van de inhoud noemen wij een aantal titels van belangrijke artikelen, die in de nummers van dit jaar reeds zijn gepubliceerd:

„Creativiteit en vormingswerk met volwassenen".
„Kunstzinnige vorming in het vormingswerk".
„Mogelijkheden van kreatieve verwerking in het vormingswerk".
„Het werken met groepen in vogelvlucht".
„Enkele opmerkingen over éducation permanente".
„Enkele gedachten over de volksontwikkeling in het geheel van de welzijnszorg".
„Kreativiteit: door meting tot begripsverheldering".
„Functie en positie van de volwassenenvorming".
„Economische aspecten van het Nederlandse vormingswerk".

Een jaarabonnement op dit maandblad kost *f* 15,75. De uitgever is Wolters-Noordhoff, postbus 58 te Groningen.

Léés dit tijdschrift!

HUMANISTISCH VORMINGSONDERWIJS

Tijdens de besprekingen in de werkgroepen voor het hvo komen vaak dezelfde vragen naar voren. Het is misschien goed een samenvatting van de vele vragen te geven en daarna nog eens een beantwoording.

1. hoe zit het met de mogelijkheden om het hvo in het voortgezet onderwijs te realiseren?
2. maken de scholen kenbaar, dat een humanistisch vormingsleider wordt gewenst?
3. hoe worden de vormingsleiders gehonoreerd, is er een pensioenregeling?
4. is er verschil in honorering tussen *„voorlopige"* vormingsleiders en vormingsleiders?
5. bestaat de mogelijkheid, dat na verloop van tijd de geslaagden van de applikatiekursussen weer aan de dijk worden gezet, omdat er voldoende HOI-geslaagden zijn?
6. wat voor toekomst kan geboden worden aan eventuele kandidaten, die gevraagd worden om aan een applikatiekursus deel te nemen?
7. aan welke voorwaarden moeten kursisten van een applikatiekursus voldoen?
8. aan welke voorwaarden moeten kursisten van de HOI-opleiding voldoen?
9. moeten kursisten lid zijn van het HV?
10. moeten vormingsleiders lid zijn van het HV?
11. hoe moeten kursisten worden geworven voor een applikatiekursus?
12. moeten de werkgroepen ook worden ingeschakeld bij de werving van kursisten voor het HOI?
13. zou het nuttig zijn, dat de leden van de verschillende werkgroepen eens landelijk bij elkaar komen voor gemeenschappelijk overleg om zich te beraden over de werving van kursisten, de programmering en de plaatsing van de geslaagde vormingsleiders?
14. kan het HV gebruik maken van een publiciteitsdeskundige, die kan adviseren hoe een goede „image" van de kursussen moet worden opgebouwd?
15. zou het HV voor de opleiding van vormingsleiders eigen lesboeken kunnen ontwerpen over humanisme, filosofie, geestelijke stromingen, methodiek enz.?
16. zouden de kursisten die zich aanmelden voor een opleiding getest moeten worden?
17. wat wordt verstaan onder een eindgesprek?
18. kan men het niet doen zonder een studieleider?
19. aan welke voorwaarden moet een studieleider voldoen?
20. moet een studieleider worden betaald?

Uit bovenstaande vragen trek ik de konklusie, dat er behoefte bestaat aan wat neergeschreven regels om gevoelens van onzekerheid weg te nemen. Ik hoop door de beantwoording van deze vragen voorlopig wat regels te hebben gegeven.

1. Onze mogelijkheden om het hvo in de scholen te realiseren zijn op het ogenblik helaas veel kleiner, dan een jaar geleden werd verwacht. De subsidiëring van het hvo, die geregeld moet worden bij algemene maatregel van bestuur (zie artikel 47, lid 4 van de mammoetwet), is nog steeds niet geregeld. De kerken zitten met hetzelfde probleem en daarom wordt in samenwerking met hen gepoogd invloed op de minister van O. en W. uit te oefenen. Wij zitten echter ook nog met het probleem, dat onze opleiding van het HOI nog niet door de overheid is erkend. In de scholen zit men niet bepaald op ons te wachten. Men heeft de handen vol aan de uitvoering van de mammoetwet en ziet vaak zowel de kerk als het HV liever niet dan wel. Wanneer er ergens een vormingsleider beschikbaar komt en dat gebeurt nog zeer weinig, dan wordt er onzerzijds kontakt opgenomen met het hoofd van een school. Wanneer een werkgroep voor het hvo dit kan doen, neemt die de taak van de konsulent over. Het schoolhoofd kan een brief aan de kinderen mee geven voor de ouders om kenbaar te maken, dat er hvo in de school wordt ingevoerd. De ouders kunnen per invulformulier hun kinderen opgeven voor het hvo. Gebleken is in een enkel geval, dat er zeer weinig kinderen werden opgegeven. In sommige plaatsen werken de schoolhoofden vlot mee; in andere matig. Er zijn een klein aantal vormingsleiders werkloos omdat in hun naaste omgeving in de scholen te weinig kinderen werden opgegeven. Daarbij komt nog, dat de brugklassen geen tijdruimte hebben om hvo en godsdienstonderwijs op een gunstig uur in de school te laten geven.
2. De scholen maken zelden zelf kenbaar, dat ze een vormingsleider wensen. Dat komt ook wel, omdat hvo en ook godsdienst-onderwijs buiten het lesrooster vallen en dus buiten verantwoordelijkheid van de school. Formeel juist is, dat het HV het initiatief neemt om de ouders per brief of persoonlijk in te lichten over het hvo. De oude werkwijze ten behoeve van het godsdienst-onderwijs werd door de schoolhoofden met ons goedvinden toegepast. Voor ons is dat wel de gemakkelijkste weg, maar niet altijd de beste. Indien echter de plaatselijke gemeenschappen voldoende aktiviteit kunnen opbrengen, dan zal dat kunnen worden uitgedrukt in bv. het bezoeken van de ouders.
3. In een aantal gevallen ontvangen de vormingsleiders geen salaris, omdat er geen medewerking wordt gegeven door de betrokken gemeente. De gemeenten, die een subsidieregeling hebben gemaakt ook voor het hvo betalen één keer per jaar uit aan de plaatselijke gemeenschap op basis van het aantal uren en aantal groepen waaraan hvo werd gegeven. Een plaatselijke penningmeester van het HV zal dan het honorarium moeten uitkeren. Een pensioenregeling voor vormingsleiders bestaat nog niet. Hoe de toekomstige regelingen zullen zijn is niet te voorspellen. De hoogte van de honoreringen komt overeen met de inschaling in de graden van onderwijsbevoegdheden, die in een bepaalde school gelden.
4. Er is geen verschil in honorering tussen een voorlopige vormingsleider en een vormingsleider op dit ogenblik. Het diploma van het HOI of van de applikatiekursus moet altijd gezien worden in sa-

menhang met andere opleidingen. Een doctorandus bioloog met een HOI-diploma staat op het ogenblik in honorering gelijk met een doctorandus bioloog met een certificaat van een applikatiekursus. Of daarin later enig verschil in honorering zal komen is nu nog niet te zeggen. De inschaling zal ook voor de minister geen eenvoudige zaak zijn, We hopen, dat t.z.t. onze adviezen in deze zullen worden gevolgd.

5. We mogen verwachten, dat de eerstvolgende tien jaar het HOI er niet in zal slagen voldoende vormingsleiders te diplomeren. We blijven de applikatiekursisten hard nodig hebben.
6. Met zekerheid kan nog niets over de toekomst worden gezegd. We mogen echter verwachten, dat er grote behoefte aan vormingsleiders zal bestaan zodra de overheid financiële medewerking realiseert.
7. De kursisten moeten de juiste instelling hebben voor een groepswerker. Ze moeten de kursus trouw willen bezoeken, voldoende bereid zijn tot zelfstudie en een humanistische gezindheid bezitten. Er wordt gevraagd een onderwijsbevoegdheid of daarmee gelijk te stellen andere opleiding.
8. Het HOI vraagt voor de opleiding tot vormingsleider onderwijsbevoegdheid. Verder geldt het antwoord op vraag 7.
9. Een kursist behoeft niet lid te zijn van het HV, wel geestverwant.
10. Zij, die een benoeming wensen tot vormingsleider, dienen hun solidariteit met het humanisme en het Humanistisch Verbond als regel door een lidmaatschap te bevestigen.
11. Kursisten kunnen geworven met verschillende methoden. Folders en circulaires blijken tot nu toe slechte resultaten te hebben. Op kranten artikelen wordt in de ene plaats iets beter gereageerd dan in de andere. Grote aantallen belangstellenden zijn er tot nu toe niet, die om inlichtingen vroegen. De persoonlijke benadering lijkt nog de beste. De groei van al ons werk gaat in het begin langzaam. Maar het groeit. We hopen, dat radio en TV ook wat meer bekendheid aan ons werk kunnen geven.
12. Tot nu toe gebeurde het niet, dat werkgroepen hvo werden ingeschakelt voor de werving van kursisten voor het HOI. Het aantal dat jaarlijks kan worden toegelaten tot de HOI-opleiding is klein. Door de konsulent wordt wel bij voorkomende gelegenheid in de werkgroepen aandacht gevraagd voor het HOI, omdat wij bij de werving de jongeren liever naar het HOI zien gaan dan naar onze applikatiekursussen.
13. Het idee om de werkgroepen ook landelijk te laten beraadslagen is wel overwogen, maar niet uitgevoerd, omdat de financiële situatie ons deed besluiten een keuze te doen uit de landelijke vergaderbehoeften. We hopen bij de verdere uitbouw van ons werk met de werkgroepen ook op landelijk niveau te kunnen beraadslagen.
14. Er wordt naar gestreefd bij de publiciteit gebruik te maken van een vakman. Voorlopig moeten we een beroep doen op vrijwilligers.
15. Over het ontwikkelen van eigen opleidingsboeken bestaat verschil van inzicht. Er worden studiehandleidingen, vormingsmateriaal en handleidingen ontwikkeld voor gebruik in de scholen en er werd literatuur geschreven over humanisme door humanisten. Het onder-

zoek naar eigen leerboeken moet nog verder op gang komen.

16. De kursisten worden tot nu toe niet uitvoerig getest. Voor het HOI wordt een soort van toetsingsgesprek gehouden. Voor de applikatiekursussen wordt tevoren niet geselekteerd, omdat in de loop van de tijd ook kursisten werden toegelaten, die geen vormingsleider wilden worden maar bijgeschoold wilden worden voor bv. gespreksleider, medewerker geestelijke verzorging en ander vrijwillig werk. In de toekomst zal wel gestreefd worden naar het houden van een voorgesprek.
17. Het eindgesprek draagt het karakter van een gesprek. Vragenderwijs kan zo'n gesprek ontstaan over hvo, humanisme enz. De kursist moet de gelegenheid worden gegeven zijn inzichten duidelijk te maken. De laatste tijd worden speciale afspraken gemaakt met de kursisten en studieleiders over meer gericht lezen van enkele boeken voor het eindgesprek. Het eindgesprek wordt gevoerd met de studieleider in aanwezigheid van één der docenten en een gecommitteerde namens het HOI.
18. Sommige werkgroepen willen een applikatiekursus opzetten, maar zitten zonder een studieleider. De ervaring leert, dat het bijna onmogelijk is zonder een begeleiding het goede groepsklimaat te scheppen en tot een goede behandeling van de leerstof te komen, dat nodig is om met vrucht aan vorming en training te kunnen doen.
19. De minimale eisen die aan een studieleider moet worden gesteld zijn:
    a. de bereidheid alle kursusavonden bij te wonen,
    b. het kunnen leiden van nabesprekingen van gegeven lessen, eventueel evalueren;
    c. het leiden van boekbesprekingen;
    d. met docenten en kursisten de motivatie van de te geven lessen kunnen bespreken;
    e. het kunnen leiden van een eindgesprek;
    f. de benoeming van een studieleider behoeft de goedkeuring van het bestuur van het HOI.

    Zelfs aan de genoemde minimale eisen voldoen niet alle studieleiders in het begin. We hebben allemaal nog wat ervaring nodig. Echter als er een houding is van samen zoeken naar oplossingen, dan kunnen we in goed vertrouwen met elkaar werken.
20. Eigenlijk zou een studieleider betaald moeten worden, maar daarvoor is geen geld beschikbaar. Sommigen krijgen een kleine vergoeding, meer om de eigen kosten te dekken. Ze moeten bij blijven in de literatuur, nemen deel aan besprekingen en besteden veel van hun vrije tijd ook buiten de kursusavonden aan de applikatiekursussen. We zijn hen veel dank verschuldigd. De gemeenschappen zijn gelukkig nogal eens attent.

Mochten de lezers van Kader nog met vragen blijven zitten, bel of schrijf dan even naar de konsulent.

J. Koops.

TOT BETER BEGRIP

Zoals bekend, is met het aannemen van de wet op het Voortgezet Onderwijs een mogelijkheid geschapen om Humanistisch Vormings Onderwijs in te voeren op scholen voor voortgezet onderwijs. Nu is deze wet een raamwet wat inhoudt dat in de Eerste en Tweede Kamer alleen de grote lijnen worden behandeld. Gedetailleerde regelingen op onderdelen worden successievelijk ingevoerd door de Minister van Onderwijs en Wetenschappen met Algemene Maatregelen van Bestuur, nadat deze regelingen door deskundigen zijn voorbereid. Een dergelijke wijze van werken heeft zijn voor- en nadelen, maar in elk geval is het zo, dat als een bepaald onderdeel van het onderwijs aan de orde komt, verschillende groeperingen en belangenorganisaties hun wensen en verlangens bij de minister indienen. Dit is uiteraard ieders goed recht, wel is dan een juist gebruik van termen en begrippen een eerste vereiste voor een gezonde diskussie. Hieraan mankeert nog weleens iets.

Ook het Humanistisch Verbond behoort tot de groeperingen en belangenorganisaties. In de eerste plaats zijn er de eigen ideeën over opvoeding en onderwijs in het algemeen, die zij meent te moeten inbrengen. Maar bovendien houdt de Algemene Commissie Geestelijke Vorming van het Verbond zich o.m. bezig met de plaats van het Humanistisch Vormings Onderwijs te midden van enkele vakken. Nu is dit vormingsonderwijs, in vergelijking met vorige wetten, een nieuwe eend in de bijt. Een vergelijkbare grootheid uit de oude wetgeving is het godsdienstonderwijs. Over verschillen tussen de oude en de op komst zijnde nieuwe regelingen t.a.v. het godsdienstonderwijs gaat het artikel „Kerk en Mammoet" van ds. O. V. Henkel in „Woord en Dienst" van 10 augustus j.l. Alvorens we echter op dit ook voor ons leerzame artikel ingaan, moeten we nog twee nieuwe grootheden ten tonele voeren, die nauw verband houden met humanistisch vormings- en godsdienstonderwijs. Het zijn de nieuwe vakken Cultuurgeschiedenis van het Christendom en Kennis van het Geestelijk Leven die niet voor kwamen in de oude regelingen. De curieuze opvattingen, c.q. misverstanden komen duidelijk in het artikel van ds. Henkel naar voren en bovendien roert hij enige vragen aan, waarover ook ten aanzien van het Humanistisch Vormings Onderwijs nog geen duidelijkheid bestaat.

Het ons inziens grote misverstand begint reeds als gesteld wordt: „om praktische en principiële redenen (wordt) een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de volgende vakken:

a. kerkelijk godsdienstonderwijs;
b. godsdienstonderwijs op de bijzondere scholen;
c. bijbelkennis, cultuurgeschiedenis van het christendom, kennis van het geestelijk leven.

Stellen we de zaken iets algemener en betrekken we het Humanistisch Vormings Onderwijs er bij, dan zou punt a. moeten luiden: kerkelijk godsdienstonderwijs of humanistisch vormingsonderwijs.

Bij punt b. wordt van de verkeerde veronderstelling uitgegaan dat bijzonder onderwijs ook altijd confessioneel onderwijs is. Niets is echter minder waar en bij de minister is al protest aangetekend tegen de op verschillende plaatsen in de wet voorkomende bepaling dat aan het lesroos-

ter van bijzondere scholen *alleen* godsdienstonderwijs kan worden toegevoegd.

De grootste moeilijkheid zit echter in de onder c. genoemde verzameling: bijbelkennis, cultuurgeschiedenis van het christendom en kennis van het geestelijk leven. In het rapport Het openbaar en daarmee gelijk te stellen onderwijs [1]) wordt duidelijk stelling genomen tegen het op één lijn stellen van bijbelkennis en cultuurgeschiedenis van het christendom met het vak kennis van het geestelijk leven. „Werkelijk algemeen onderwijs omtrent het geestelijk leven" wordt in het rapport gezien als een uitvloeisel van gemeenschappelijke verantwoordelijkheid en de directe verantwoordelijkheid er voor ligt dan ook bij het bevoegde schoolgezag, d.w.z. voor de openbare scholen het Rijk of de Gemeente, voor het bijzonder onderwijs het schoolbestuur. Hetzelfde rapport schrijft over bijbelkennis en cultuurgeschiedenis van het christendom: „Daarom is het ook ongewenst en verwarrend ernaar te streven in het kader van de wettelijke regeling voor het godsdienstonderwijs bij het lager onderwijs een schijnbaar algemeen vak voor alle leerlingen in te voeren onder de naam van bijbelkennis; immers juist omdat het godsdienstonderwijs geen schoolvak volgens de wet kan zijn (art. 42, tweede alinea [2])), zal de school er geen verantwoordelijkheid voor kunnen dragen. De eigen functie van het godsdienstonderwijs zou hierdoor miskend worden. Ook bij het voortgezet onderwijs dreigt verwarring, als het vak cultuurgeschiedenis van het christendom de grenzen tussen de kennis van het christendom en algemene kennis van het geestelijk leven vervaagd worden. Hierbij wordt de eigen verantwoordelijkheid zowel van kerk als school ondermijnd."

Ds. Henkel schrijft in zijn artikel: „Het bevoegd schoolgezag van een openbare school kan dit vak (cultuurgeschiedenis van het christendom, MWV) in de leerjaren twee tot en met vier opnemen in de lesroosters als een verplicht vak. (...) Principieel betekent dit dus dat de wetgever het vak heeft erkend en daaraan een plaats heeft ingeruimd op het lesrooster." Daartegenover moeten wij stellen dat we het principieel onjuist vinden en het betreuren dat de minister de verwarring heeft „gewettigd".

Maken we nu nogmaals een indeling van het terrein van de geestelijke vorming in verband met het onderwijs, dan kan het er als volgt uitzien:

a. voor leerlingen (c.q. hun ouders) facultatief onderwijs op openbare scholen te geven onder verantwoordelijkheid van
   1. *godsdienstige genootschappen* (kerken):
      godsdienstonderwijs eventueel in de vorm van bijbelkennis (lager onderwijs) of
      cultuurgeschiedenis van het christendom (voortgezet onderwijs);
   2. *geestelijke genootschappen* (Hum. Verbond):
      humanistisch vormingsonderwijs;
b. een voor de school facultatief vak op openbare scholen te geven onder verantwoordelijkheid van het *bevoegde schoolgezag:* kennis van het geestelijk leven;
c. op (confessionele en neutrale) bijzondere scholen onder verantwoordelijkheid van het *schoolbestuur:* godsdienstonderwijs en/of humanistisch vormingsonderwijs.

Behalve deze principiële zaken is er ook nog een praktische kant. In de Wet op het Voortgezet Onderwijs wordt in de praktijk het godsdienst-

en het vormingsonderwijs *aan* het lesrooster toegevoegd en valt dus buiten de schooltijden. De wet bepaalt alleen dat schoollokalen ter schikking moeten worden gesteld en dat bij „een geschil omtrent het vaststellen van lessen" de minister beschikt. De lageronderwijswet gaat een stap verder en bepaalt dat de voor het godsdienstonderwijs bestemde uren vallen *binnen* de schooltijden. Te verwachten valt dat een dergelijke regeling t.z.t. ook zal komen voor het humanistisch vormingsonderwijs. In de praktijk komt het verschil erop neer dat op de lagere scholen kinderen die geen godsdienstonderwijs (en t.z.t. vormingsonderwijs) volgen niet vrij zijn, maar „niet voortschrijdend onderwijs" moeten krijgen, terwijl leerlingen van het voortgezet onderwijs die geen godsdienst- of vormingsonderwijs volgen, dat uur vrij-af hebben.

Nu kan men zich zeer principieel op het standpunt stellen dat niet voor verantwoordelijkheid van de school te geven onderwijs ook buiten de schooltijden dient te vallen en dat dit het meest in overeenstemming is met het karakter van de openbare school. Men kan echter met evenveel recht verdedigen dat het tot het karakter van de openbare school behoort zoveel mogelijk bij te dragen aan de geestelijke vorming van het kind en derhalve behalve lokaal, verwarming en verlichting ook een lesuur binnen de schooltijden beschikbaar behoort te stellen.

Afgezien van deze principiële kant is er nu ook de moeilijkheid dat op scholen die voorheen onder de lager-onderwijswet vielen (o.m. vglo's en ulo's) nu onder de wet op het voortgezet onderwijs vallen. Daardoor is op enkele scholen, waar tot nu toe humanistisch vormingsonderwijs werd gegeven, deze mogelijkheid komen te vervallen of trekt minder deelnemers. Bovendien rijst de vraag of ouders niet uitdrukkelijk voor de keuze moeten worden gesteld, hetgeen eerder het geval is als de lessen binnen de schooltijd vallen, dan wanneer het een extra uur wordt. In het laatste geval krijgt de geestelijke vorming — zowel de godsdienstige als de humanistische — een veel vrijblijvender karakter, terwijl zij dit in wezen toch niet verdraagt. Dit, als men tenminste geestelijke vorming voor kinderen van wezenlijk belang acht.

Overigens is er een sprankje hoop voor degenen, die vormings- en godsdienstonderwijs bij voorkeur binnen de schooltijden zien. De staatssecretaris van onderwijs en wetenschappen, mr. J. H. Grosheide, heeft zich in een mondelinge toelichting bij de aankondiging van „noodzakelijke wijzigingen van beperkte omvang" in de wet op het voortgezet onderwijs afgevraagd: „of de wet niet moet voorzien in de mogelijkheid om in bepaalde scholen godsdienstonderwijs in de brugklassen in te passen." (Het Parool, 24 sept. 1968) Dit is maar een sprankje hoop want wel rijzen vragen als „wat zijn bepaalde scholen"; „alleen godsdienstonderwijs of ook vormingsonderwijs" en „hoe na de brugklassen"? Wel een zaak om met aandacht te volgen.

M. W. Verduijn.

---

[1]) Het openbaar en daarmee gelijk te stellen onderwijs, een verkennend onderzoek naar de plaats van kennis van het geestelijk leven; godsdienstonderwijs en humanistisch vormingsonderwijs (1967).

[2]) Bedoeld wordt hier art. 42 van de wet op het voortgezet onderwijs.

HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING IN ZIEKENHUIZEN EN VERPLEEGINRICHTINGEN

Reeds vele jaren besteedt het Humanistisch Verbond aandacht aan ziekenbezoek. Daarvoor is een omvankrijk corps ziekenbezoeksters gevormd met leidsters ziekenbezoek, allen vrijwillige krachten, die regelmatig zieke mensen bezochten, vooral in de ziekenhuizen, leden en niet-leden. In de praktijk bleek zeer duidelijk, dat wij hiermede nuttig werk verrichten, toch hadden wij ook met grote moeilijkheden te kampen. Veel particuliere ziekenhuizen hebben een christelijke signatuur en de bereidheid om onze ziekenbezoeksters te ontvangen was soms heel gering. Deze ervaring deden we zelfs ook wel op bij algemene ziekenhuizen.

In de laatste tijd doen zich in de ziekenhuizen en verpleeginrichtingen belangwekkende ontwikkelingen voor. Er voltrekt zich een proces van deconfessionalisering, dat leidt tot reorganisaties, die onder meer tot uitdrukking komen in bestuurlijke concentraties van deze inrichtingen. Daarnaast groeit de inspraak van de Rijksoverheid. Ook gaat men de geestelijke verzorgers(sters) steeds meer betrekken bij de voorbereiding van een nieuwe situatie.

Daardoor blijkt een duidelijke overeenkomst te ontstaan tussen de humanistische geestelijke verzorging in ziekenhuizen en verpleeginrichtingen en soortgelijk werk in andere sectoren, zoals Justitie en Defensie. Het eigen karakter wordt bepaald door de medische situatie, waarbinnen het zich voltrekt en door de bestuursvorm der inrichtingen.

Een patiënt wordt in een ziekenhuis of verpleeginrichting opgenomen op medische indicatie en voor medische behandeling, dan wel medische verzorging. Uit deze omstandigheid vloeit voort, dat de primaire verantwoordelijkheid voor de patiënt in handen ligt van de medische staf.

De medicus erkent echter, dat ook de aan zijn zorgen toevertrouwde patiënt in zijn ontplooiing gehinderd kan worden door vragen en moeilijkheden van geestelijke aard, alsmede dat een adekwate geestelijke bemoeienis de medische behandeling positief kan beïnvloeden.

Uit het voorgaande vloeit voort, dat de geestelijke verzorger in dit soort inrichtingen een vaste plaats gaat innemen. We spreken in zulke gevallen van ingebouwde geestelijke verzorging. Het ziekenhuiswezen en de wereld van de verpleeginrichtingen leveren overigens in zoverre een chaotisch beeld op, dat zowel overheids- en semi-overheidsorganen als partikuliere instellingen, vaak van godsdienstige signatuur, dit soort inrichtingen exploiteren.

Als gevolg van het zojuist aangeduide integratieproces zullen we in de toekomst de geestelijke raadslieden bij dit werk op soortgelijke wijze benoemen, als gebruikelijk bij de andere vormen van ingebouwde geestelijke verzorging, zoals bij de inrichtingen van justitie en in de strijdkrachten. Met dit verschil, dat het Humanistisch Verbond om financiële redenen, daar, waar geen subsidie wordt verleend door de genoemde instellingen, geen beroepskrachten kan voordragen, maar — als in zovele gevallen — een beroep zal doen op vrijwillige geestelijke raadslieden.

De voordracht tot benoeming van een geestelijk raadsman zal geschieden door een commissie, bestaande uit drie leden, t.w.: een vertegen-

woordiger van het bestuur van de plaatselijke gemeenschap, de landelijke functionaris, belast met dit werk en de directeur. De inspraak van de gemeenschappen wordt op deze wijze voldoende gewaarborgd.

Ook de verhouding van de geestelijke raadsman en de betrokken gemeenschap zal in nader te bepalen richtlijnen worden vastgesteld.

Aan deze geestelijke raadslieden zullen overeenkomstige eisen worden gesteld als aan geestelijke raadslieden bij defensie en justitie. De centrale functionaris blijft belast met het werven en begeleiden van deze geestelijke raadslieden.

Daar vanuit een centraal punt niet altijd de situatie in alle gemeenschappen bekeken kan worden, doen wij hierbij een beroep op de Gemeenschaps- en Gewestelijke besturen, alsmede op de leidsters van het ziekenbezoek ter plaatste, de ontwikkeling nauwlettend te volgen en de landelijke functionaris van de mogelijkheden die tot het gestelde doel kunnen leiden, in kennis te stellen.

Het spreekt vanzelf dat in gemeenschappen waar de mogelijkheden van een humanistische geestelijke verzorging in bovenbedoelde zin nog niet aanwezig zijn, het bestaande ziekenhuisbezoek op de oude wijze zijn voortgang blijft vinden.

Ons beleid dient echter gericht te zijn op de integratie van de humanistische geestelijke verzorging in de ziekenhuizen en verpleeginrichtingen.

Landelijke begeleiding

Zoals bekend was de heer C. J. van der Hulle zowel belast met de functie van regionaal geestelijk raadsman in het Waterweggebied als met de landelijke begeleiding van het ziekenbezoek. In de oude structuur moest deze combinatie reeds beschouwd worden als een te zware belasting voor één functionaris. In 1968 werd evenwel de nieuwe ontwikkeling in de geestelijke verzorging in de ziekenhuizen zichtbaar, namelijk de mogelijkheid tot aanstelling van full-time geestelijke raadslieden in de ziekenhuizen. Het hoofdbestuur is van mening, dat hiermede een zeer belangrijk werkterrein voor ons wordt geopend, waar wij beslist niet mogen ontbreken. De verwerkelijking zal echter nog meer aandacht van de landelijke begeleiding eisen, dan in de oude situatie. Deze ontwikkeling heeft geleid tot de volgende veranderingen in de taakverdeling:

De heer Schonk is met ingang van 1 juli 1969 geheel vrijgemaakt voor de landelijke leiding van de geestelijke verzorging in de ziekenhuizen.

Van de oude taken van de heer Schonk, t.w. de geestelijke verzorging in de arbeiderskampen en het gespreksgroepenwerk voor buitenkerkelijken, is de landelijke leiding van de geestelijke verzorging in de arbeiderskampen overgedragen aan de heer C. J. van der Hulle. Hij is vele jaren in deze sector werkzaam geweest en met dit werk volkomen vertrouwd.

Het gespreksgroepenwerk voor buitenkerkelijken wordt overgedragen aan de gemeenschappen. Dat betekent, dat een corps van ongeveer 70, door de heer Schonk uitstekend geschoolde gespreksleiders ter beschikking komt van de gemeenschappen, die, in overleg met de gespreksleiders, zowel gewone gespreksgroepen binnen het verbond als gespreksgroepen speciaal voor buitenkerkelijken kunnen vormen. De landelijke begeleiding van al het gespreksgroepenwerk van het verbond zal voortaan worden verzorgd door de 2e organisatiesecretaris, de heer S. H. Radius.

MENS ONDER CONTROLE onder redactie van Seymour Farber en Roger Wilson. Uitgave Paul Brand Hilversum 1967. Prijs *f* 16,90.

Aldous Huxley was grondlegger voor het symposion van diverse wetenschappelijke disciplines dat in dit boek na gaat welke facetten het denkproces beïnvloeden.

Zijn eigen bijdrage over de menselijke geest en zijn integratie vormt met *Arthur Koestlers* uiteenzettingen over aspecten van het creatieve proces hoogtepunten.

Huxley vindt dat opvoeding behalve zich te bedienen van de vorderingen van linguïstische taal-analyse, vooral ook buiten verbaal niveau, creatief te werk moet gaan.

Arthur Koestler toont aan via zijn nieuwe term bisociatie [1]) dat wetenschap en kunst meer gemeen hebben dan men aanvankelijk vermoedt.

Wilder G. Penfield neurochirurg vermoedt dat we wel eens kunnen ontdekken dat de grondwaarheid uiteenlopende geloofsovertuigingen met elkaar in overeenstemming brengt.

De psycholoog *Donald Hebb* hanteert de werkhypothese dat geest een hogere vorm van organisatie is. Beheersing van gedachten en gedrag zijn nodig voor de gemeenschap, terwijl de mens doordat hij gevangen is in een cocon van gedragsregels daardoor de illusie wekt kalm en logisch denkend te zijn. Toch komt hij tot het bewijs dat de tolerantie toeneemt, hij heeft oog voor de ambivalentie.

Holger Hydén, onderzoeker op biofysisch en biochemisch terrein vindt het de taak dat die wetenschappen gegevens moeten verstrekken aan de beoefenaren van de psychiatrie.

Symour Kety toont aan, de psychofarmacologie introducerend, dat medicamenten geen nieuwe functie verschaffen aan het organisme maar slechts wijzigend werken.

Zijn collega *J. Cole* signaleert de desintegratie van het denken bij stimulerende middelen waarbij zijn onderverdeling verhelderend werkt. Keuze is het wezen van de vrijheid, voert hij aan tegenover degenen, die zich indenken dat er middelen komen, die de mens tot slaaf maken. De geschiedkundige *H. Stuart Hughes* vindt onderzoek naar de wijze waarop de geest autonoom blijft noodzakelijk.

Pater d'Arcy heeft oog voor het verschil in godsdienstige beleving, die enerzijds kan leiden tot antipathie tegen alle godsdienst ofwel naar de sofa van de psychiater. Bovendien geeft hij er zich rekenschap van, dat zowel calvinisten als de katholieke kerk een deel van hun macht danken aan de verlammende werking van zonde en straf.

A. Simon technoloog bij het Carnegie Instituut voor technologie vindt de computer een instrument dat onze waardigheid als mens niet te kort doet door onze geest na te bootsen. [2])

Ook aan het probleem communicatie wordt natuurlijk aandacht besteed door resp. een journalist van de Times en een autoriteit op het gebied van de psychologie van de openbare mening.

Aldus schrijft *William Porter* dat we „chinese marxisten wier waardesysteem wel het duidelijkst van het onze verschilt, in hun prestaties met onze eigen maatstaven moeten meten; hun doel is in tien jaar de engelsen in te halen en de V.S. in twintig jaar . . ."

Door enkele sleutelzinnen te gebruiken probeerde ik een eerste inzicht te verschaffen in deze actuele materie. Het boek is voor de niet-deskundige die zich nader wil oriënteren zeer de moeite waard. Inspanning vergt het zeker, sommige hoofdstukken zijn technisch waar tegenover staat dat de bijdragen van Huxley en Koestler onmiddellijk aanspreken. De grote bekoring bij hen is de symbiose van kunstenaarschap en waarlijke wetenschap.

Voor gespreksgroepen die het te doen is om een eigentijdse meningsvorming kan ik het ten zeerste aanbevelen.

Mevrouw mr. M. J. Herzogenrath.

[1]) In '64 was verschenen „The act of creation" waarin deze term reeds werd gehanteerd. Prof. Chorus uit Leiden constateert dat echter hier en later in het nieuwe amerikaanse tijdschrift „The journal of creative behaviour" de oorspronkelijke inspiratieve flits mysterieus blijft.

[2]) vgl. Aula pocket nr. 136: Mens en Computer waarin prof. dr. E. H. P. Baudet zegt dat het probleem van de menselijke waardigheid hecht is vastgemaakt aan onze capaciteit tot zelfstandig denken en raisonneren. Wij voelen ons uit die traditie, behalve e m o t i o n e e l, dus ook h i s t o r i s c h geroepen om de ware intelligentie aan de machine te blijven ontzeggen, hoe stoutmoedig ook haar constructie zijn moge, en hoe volmaakt ook haar prestaties.
En verder hierin prof. de Groots bijdrage over: De programmering van het creatieve.

J. F. Revel, „DE KONGSIE DER VROMEN",
181 blz., uitg. Arbeiderspers, prijs *f* 4,90.

Volgens Revel moet onder vroomheid worden verstaan het bestrijden van een redenering niet op grond van de logische onhoudbaarheid of onjuiste feiten, maar omdat men de gevolgen van de redenering niet wenst.

Het merendeel van de intellectuelen, die zich in Frankrijk politiek links opstellen, zijn intellectueel gesproken reactionair. Reactionair is: niet ingaan op zakelijke kritiek en het verwaarlozen van de objectieve resultaten van de wetenschap. „Men hoeft de filosofen van vandaag slechts te lezen om onder de indruk te komen van de oppervlakkigheid van hun historische ontwikkeling, de onnauwkeurigheid of de banaliteit van hun gegevens of het gemak van hun generaliseringen".

De in Frankrijk vereerde filosoof Heidegger en de Franse nationale filosoof Merleau-Ponty putten zich uit in het formuleren van diepzinnigheden over het ZIJN, die bij kritische beschouwing niets om het lijf hebben. Het wetenschappelijke gehalte van de filosofie van Bergson is zeer dubieus en ook Teilhard de Chardin presenteert ons niets meer dan een breedsprakerige en schreeuwerige warboel van uit de lucht gegrepen beweringen.

In enkele beschouwingen over de psycho-analyse wijst Revel op het dwaze populaire wangebruik van psycho-analytische termen in onze gehele cultuur. De grote betekenis van de psycho-analyse is dat zij aan de psychologie een wetenschappelijke basis heeft gegeven. Als men vervolgens psycho-analytische begrippen toepast buiten het gebied van de psychologie, n.l. op de terreinen van de sociologie en de kunstcritiek dienen wij wel te beseffen, dat wij te maken hebben met beschouwingen die buiten het terrein van de verifieerbare wetenschap vallen.
Het boekje van Revel heeft slechts een beperkte betekenis. Het is uitsluitend gericht op de verhoudingen in Frankrijk. Een hoofdstukje over sociologie gaat alleen over Lévi-Strauss, een man die bij ons geen enkel gezag heeft en nauwelijks bekend is. Als we Revel mogen geloven vormen de filosofen in Frankrijk echter wel een bedenkelijk muf gezelschap.

JdL.

---

passage uit de inaugurele rede van professor TRIMBOS, *uitgesproken op 1 mei 1969 te Rotterdam:*

Een belangrijk aspect van de sociale evolutie is, dat we langzaam maar zeker over grotere mogelijkheden tot rationele beheersing van sociale structuren en processen gaan beschikken. Van de Franse positivist Ernest Renan is de provocerende uitspraak: „Het laatste woord der moderne wetenschap, haar gedurfde maar rechtmatige pretentie is: het wetenschappelijk organiseren van de mensheid". Dergelijke opvattingen behoren we tegenwoordig van de hand te wijzen. Maar dan vergeten we, wat technologie, economie, sociologie of psychologie in het beheersen van organisaties, structuren en processen bezig zijn tot stand te brengen. En we vergeten ook, dat de sociale vooruitgang pas goed mogelijk is geworden, toen op kennis en wetenschap gefundeerde waardecriteria de plaats gingen innemen van de vroegere vóórwetenschappelijk, dogmatische, veelal irrationele waardenstelsels. Deze uitzuivering van waarden — alleen mogelijk in een geseculariseerde cultuur — heeft een groot deel van onze sociale kwalen uitgeroeid en biedt de mogelijkheid een der grootste nog bestaande sociale kwalen: de huidige psychische ongezondheid, aan te pakken met op redelijkheid en critische zin gebaseerde middelen.

Want voor velen, té velen, betekent sociale evolutie het verliezen van houvast, het zich niet meer kunnen indentificeren met de nieuwe werkelijkheid, het op drift raken in ongekende sociale structuren, het verward raken in rolconflicten, het niet aankunnen van de voortdurende verschuivingen in onze waarden, normen of levensdoeleinden, door een ontbrekende flexibiliteit. Het huidige bestaan is meer dan ooit tentatief geworden; een proefbestaan, waarvan het ontwerp telkens hernomen moet worden en waarvan het voornaamste kenmerk de voorlopigheid is. De snelheid van deze evolutie doet velen derailleren, veroorzaakt psycho-sociaal disfunctioneren, psychische stoornissen en ziektes.

Uw man is naar Amsterdam
en weet niet hoe laat hij terug-
komt

Pardon
Stamo 4 Uhr